
Сивий, А.В. Кузишин, Я.О. Мариняк. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2019. – с. 5-10.

2. Царик Л.П. Про роль і місце кафедри геоекології у системі науково-дослідницької роботи Тернопільського університету та рейтингового оцінювання / Матеріали звітної конференції каф. геоекології... - Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2018. – С.3-11.

ЛІСОВА Н.О., к.біол. н., доцент

ВПЛИВ РОСЛИННОГО ПОКРИВУ НА ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО ЗБЕРЕЖЕННЯ

В природних екосистемах рослинний покрив представлений великим різноманіттям видів та життєвих форм. У всіх екосистемах рослинність відіграє особливо важливу середовищотвірну та самоорганізуючу роль. Вона визначає просторові, зорові кордони, їх структуру, внутрішній клімат, особливості ґрунтів, набір та розподіл тварин і мікроорганізмів, коректує та перетворює зовнішні взаємодії, врівноважує й гасить їх та направляє енергетичний обмін в цілому. Зелена рослинність є єдиним утворювачем первинної органічної речовини і основним нагромаджувачем енергії, на базі якої відбуваються хімічні реакції, фізичні та біологічні процеси в екосистемах [5].

Рослинний покрив як автотрофний компонент забезпечує за допомогою фотосинтезу енергією та разом з гетеротрофним компонентом є запорукою нормального функціонування екосистем.

З екологічної точки зору вивчення рослинності важливе перш за все в аспекті тієї специфічної, тільки притаманної їй роботи, яку вона виконує в екосистемі в якості матеріального компонента. Особливо важливе значення мають такі функції рослинного покриття, як вбирання із інших компонентів екосистем різноманітних речовин та енергії й синтез їх в первинні органічні речовини, що використовуються для

побудови тіл рослин та на їхній внутрішній катаболізм; виділення рослинністю продуктів життєдіяльності, а з ними частини захопленої енергії при їх формуванні; повернення в атмосферу та ґрунт частини акумульованої енергії та речовини при відмиранні органів чи цілих рослин; перетворення рослинним покривом властивостей і станів інших компонентів екосистем в процесі росту, вбирання, нагромадження та виділення речовин та енергії [3, 7].

Під контролем рослинного покриву є усі параметри атмосфери, що входять до складу наземних екосистем: вологість повітря, тепловий режим, освітленість, газовий склад. При цьому чим вища рослинність, густіші її зарості та складніша структура, тим помітніша її роль в перетворенні атмосфери. Рослини також впливають на тепловий режим ґрунтів, вологість, їх структуру, характер органічної речовини, рН, особливо його верхніх горизонтів насичених корінням. Виконання перелічених функцій фітоценозів пов'язане з фізіологічними процесами: фотосинтезом, диханням, транспірацією, вбиранням води, мінеральних речовин, ростом. Вивчення цих процесів є предметом фізіології рослин. З екологічної точки зору важливими є результати цих процесів та вплив їх на загальний екосистемний процес [8].

Важливим є середовищестабілізаційне значення рослинного покриву, ґрунтозахисне, водозберігаюче, ландшафтне, естетичне, науково-пізнавальне. Вони забезпечують охорону раритетних популяцій. Раритетний вид може бути збережений тільки в рамках певних фітоценозів, а звідси виникає потреба взаємовирішувати питання охорони фітогенофонду та фітоценофонду. Багато рідкісних та зникаючих видів рослин консортивно пов'язані з раритетними представниками тваринного світу. Дослідження їх еколого-біотичних властивостей сприятиме також збереженню популяцій зникаючих видів фауни [1, 4, 6].

Вивчення рослинного покриву та обґрунтування соціологічних засад щодо його збереження необхідне для підтримання нормального функціонування та еволюції екосистем, стабільності біогеохімічних процесів, спонтанного

розвитку біоти та збереження екологічного балансу як на місцевому, так і на глобальному рівнях.

Згідно звіту WWF. 2018 «Жива планета» зараз збільшення людського населення та економічне зростання провокують безпрецедентні зміни планети, оскільки зумовлюють усе більший попит на енергію, землю та воду. Подія ця настільки значна, що чимало вчених вважають, що ми вступаємо в нову геологічну епоху — Антропоцен. Деякі зміни є позитивними, а деякі — негативними, проте всі вони пов'язані між собою. Стає дедалі зрозумілішим, що людський добробут залежить від здоров'я природних систем, тож ми не можемо продовжувати отримувати задоволення від першого, не враховуючи наслідків для другого [9]. Основними факторами зниження біорізноманіття все ще залишаються надмірна експлуатація територій та розвиток сільського господарства. З поміж усіх рослин, амфібій, рептилій, птахів і ссавців, що вимерли починаючи з 1500 року, 75% постраждали від надмірної експлуатації або сільськогосподарської діяльності (чи від обох факторів одразу). Крім цих двох чинників, ще однією значною загрозою є інвазивні види. Їх поширення часто пов'язують з торговельною діяльністю, зокрема з перевезеннями. Забруднення та вплив зовнішніх факторів: спорудження гребель, виникнення пожеж та видобуток корисних копалин, є додатковими джерелами навантаження. Зміна клімату відіграє все більшу роль і починає впливати на екосистеми і види навіть на генетичному рівні [4].

Сучасна природа є наслідками багатовікових еколого-історичних змін. Значний вплив на формування рослинного покриву, поряд із природними умовами, мали різні форми антропопресії. Історія рослинності є відбитком не лише змін кліматичних, але також інтенсивності і сприятливості діяльності людини в природному середовищі. На зміни лісових фітоценозів, під впливом людини, вказує історія деяких видів дерев, виключно пов'язана з антропогенним впливом, наприклад, експансія граба звичайного.

Завдяки оцінкам палеоботаніків та екологів, можна виділити природні зміни рослинності, а також ті які виникли під впливом

господарювання людини. Найбільших змін, а саме знищення, зазнали лісові угруповання.

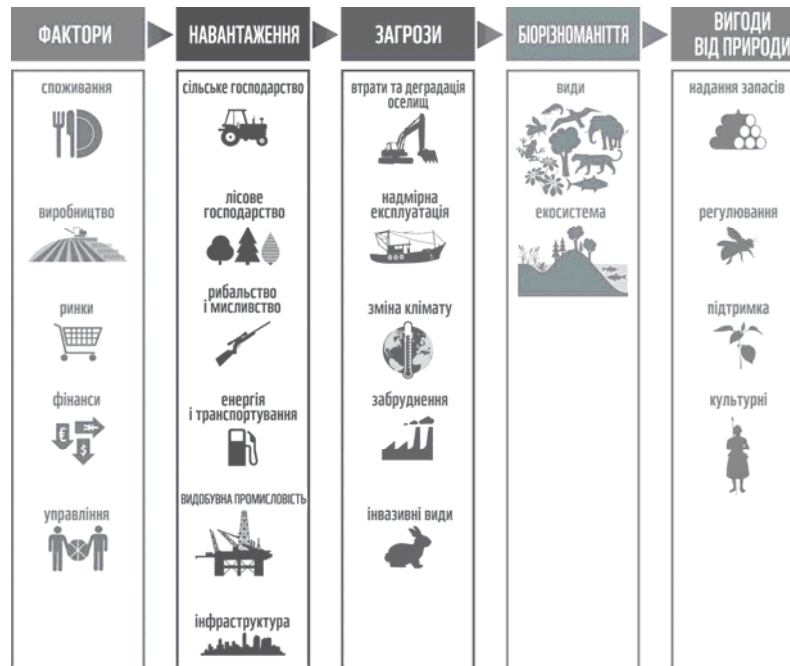

Рис.1. Загрози для природних екосистем та фактори тиску (за даними WWF, 2018)

Люди під час своєї життєдіяльності використовує ресурси продуцентів, консументів та редуцентів. Ресурси продуцентів: генетико-видовий склад рослинності і хемопродуцентів (під загрозою зникнення до 10% видів рослин, потрібна їх охорона); рослинна біомаса, в тому числі лісові ресурси (в статистиці біомаса продуцентів глобально знизилася приблизно на 7%, за іншим даними на 20% і більше; господарська продуктивність рослинного покриву (не відповідає сучасним потребам господарювання, може бути підвищена лише в обмежених масштабах, необхідний перехід на агрометоди виробництва і економне використання, доцільний

інтенсивний пошук заміників); системно-динамічні якості фітоценозів як функціональної частини ЕС (спостережуване нижче природних норм і потреб людства, місцями потрібне відновлення; ботанічні «забруднення» (можуть бути зумовлені випадковою інтродукцією, локально приносять збиток -амброзія і інше, потрібна увага) [8].

Одним із найдієвіших заходів збереження біорізноманіття – створення охоронних, природно-заповідних територій, до складу яких входять ділянки суші та водного простору, природні комплекси й об'єкти, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну й іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного та рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу, забезпечення проведення фонових моніторингу довкілля та забезпечення необхідних умов, для зменшення шкідливого антропогенного впливу на біологічні об'єкти, сприяння збереженню цілісності екологічних систем, у яких можуть підтримуватися природні механізми відносин між біологічними видами, що необхідні для існування системи. Заповідна справа – пріоритет сучасної природоохоронної політики України. Першочерговими і головними завданнями розвитку заповідної справи на найближчі роки визначені такі: довести площі об'єктів природно-заповідного фонду (ПЗФ до 5, а в окремих регіонах – до 10% площі України чи відповідного регіону); підвищити флористичну, ценотичну, фауністичну та ландшафтну репрезентативність ПЗФ; активізувати роботу зі створення в прикордонних місцевостях міждержавних природно-заповідних територій (за Севільською стратегією кожна країна, у тому числі й наша, має забезпечити створення біогеографічної мережі біосферних заповідників); створити Державний кадастр ПЗФ України; розробити Національний план дій зі збереження та раціонального використання водно-болотних угідь; удосконалити систему державного управління (насамперед, заповідниками та національними природними парками); удосконалити існуючу класифікацію територій ПЗФ; розробити та впровадити ефективний економічний механізм

функціонування системи Територій ПЗФ, що передбачає, зокрема, звільнення заповідників від оподаткування (плати за природні ресурси тощо); впровадити єдиний порядок формування Державного бюджету щодо виділення коштів на збереження та розвиток ПЗФ України [2].

Література:

1. Андрієнко Т. Л., Ткаченко В. С., Онищенко В. А. Судинні рослини Червоної книги України та Європейського червоного списку в заповідниках України . *Укр. ботан. журн.* 1998. 55, № 3. С. 311– 315.
2. Бобровський Анатолій Леонідович. Екологічна оцінка та екологічна експертиза: підручник: для студ. ВНЗ. Рівне: Зень, 2015. 525 с.
3. Дылис Н. В. Основы биоценологии. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978. 152 с.
4. Емельянов И. Г. Разнообразие и его роль в функциональной устойчивости и эволюции экосистемы . К.: Б.И., 1999. 168 с.
5. Одум Ю. Екологія: в 2 т. М.: Мир, 1986. Т. 2. 376 с.
6. Раритетний фітогенофонд західних регіонів України (созологічна оцінка й наукові засади охорони) / Стойко С. М., Яценко П. Т., Кагало О. О. та ін. Львів: Ліга-Прес, 2004. 232 с.
7. Сафранов Т.А. Екологічні основи природокористування. Одеса: ОДЕКУ, 2002. 226с.
8. Falińska K. Ekologia roślin. Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1997. 454 s.
9. WWF. 2018. Звіт “Жива планета” – 2018: Прагнути більшого”. Гротен М. і Алмонд Р. Е. А. (ред.). WWF, Гланд, Швейцарія.

НОВИЦЬКА С.Р., к.геогр. н., викладач

**РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТУРИСТИЧНИХ
МАРШРУТІВ ПЕРСПЕКТИВНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО
ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ “МАЛОПОЛІСЬКИЙ”**